

KÖYKENT: OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİYLE BİR KIRSAL KALKINMA PROJESİNİN ÇÖZÜMLEMESİ*

Cihan ERDÖNMEZ

İ.Ü. Orman Fak., Ormanlık Politikası ve Yönetimi ABD
34473 Bahçeköy-İstanbul
erdonmez@istanbul.edu.tr

ÖZET

Ülkemizin en kapsamlı kırsal kalkınma projesi olan Köykent 2000-2003 yılları arasında Ordu İli Mesudiye İlçesinde uygulanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Köykent Projesinin olumlu ve olumsuz yanları ile birlikte analizini yaparak, bundan sonra gerçekleştirilecek kırsal kalkınma projelerine ışık tutmaktır. Çalışmada elde edilen bulgular Mesudiye İlçesinde 2 yılı aşan bir sürede gerçekleştirilen gözlemlerin sonucudur. Bulgular göstermektedir ki, Köykent Projesi sağlam temeller üzerinde şekillenmiştir. Buna karşılık, projelendirme ve uygulama aşamasında gerçekleştirilen bazı hatalar da görülmektedir. Yapılması gereken, bundan sonra uygulanacak benzer projelerde Köykent Projesinin bize sunduğu olumlu ve olumsuz yanlardan ders almaktır.

Anahtar Kelimeler: Mesudiye, Köykent Projesi, Göç, Kırsal Kalkınma

KOYKENT: ANALYSIS OF A RURAL DEVELOPMENT PROJECT WITH ITS NEGATIVE AND POSITIVE ASPECTS

ABSTRACT

Koykent, which is the most comprehensive rural development project of our country, was implemented in Mesudiye district of Ordu Province in 2000-2003. The aim of this study is to offer a solution for rural development projects of the future by analysing Koykent Project with its negative and positive aspects. Findings of the study are the results of observations that took more than two years in Mesudiye. The findings show that Koykent Project was designed on a strong basis. On the contrary there were some mistakes related to planning and implementing stages. What we should do is to profit from both positive and negative aspects of the Koykent Project.

Keywords: Mesudiye, Koykent Project, Migration, Rural Development

---

*Bu çalışma İ.Ü. Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir. Proje No. 1482/28082000.

1. GİRİŞ

Dünya genelinde kent nüfusunun hızlı bir şekilde arttığı bilinmektedir. 1990 yılında dünyanın en kalabalık 100 kentinin ortalama nüfusu 5 milyonun üzerine çıkmıştır; oysa, bu rakam 1950 yılında 2,1 milyon, 1800 yılında ise yalnızca 200 bindir (UNCHS, 1996a). Yirminci yüzyılın özellikle ikinci yarısı gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir kentleşme* sürecine sahne olmuştur. Gelişmiş ülkelerde kentleşme zamana yayılmış olmasına karşın, gelişmekte olan ülkelerde çok daha kısa süreçlerde gerçekleşmiştir. Örneğin, ABD’de 1900 yılında %40 olan kentleşme oranı (kent nüfusunun toplam nüfusa oranı) 1960 yılında %70 olmuş ve 1990 yılında da %75’in üzerine çıkmıştır. Buna karşılık Kore Cumhuriyeti’nde 1970 yılında %40 olan kentleşme oranı 1990 yılında %78 olmuştur. Özetle, ABD’de 90 yılda gerçekleşen Kore’de 20, Brezilya’da 30 yılda gerçekleşmiştir (Henderson, 2002). Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerin genelinde 1950 yılında %18 olan kentleşme oranı 1990 yılında %33’e yükselmiştir. Bu oranın 2025 yılında %57 olması beklenmektedir (UNCHS, 1996b). Söz konusu ülkelerde, kent nüfusundaki hızlı artışın en önemli nedeni, kırsal alanın itici ve kentsel alanın çekici etkenleri altında gerçekleşen kırdan kente göçtür. UNCHS (1996b) tahminine göre, 1975-1995 döneminde Çin’deki kentsel nüfus artışının %70’i, Doğu Asya ve Pasifik’tekinin %55’i, Güney Asya’dakinin %50’si ve gelişmekte olan ülkeler genelindekinin %50’si kırdan kente göç sonucu gerçekleşmiştir.

Diğer yandan, bazı ülkelerde ise kırsal alanlara yönelik tersine bir göç olgusunun ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Örneğin, ABD’de özellikle emekliler yaşamak için kırsal alanları tercih etmeye başlamışlardır (Deller, 1995). Rusya’da 1990’lı yıllara kadar süren kırdan kente göç tersine dönmüş, kırsal alanlar göç alan bölgeler haline gelmiştir. Bunda en büyük rolü, siyasal dönüşüm sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerdeki Rus kökenlilerin ülkeye geri dönüşü oynamıştır (Wegren, 1995).

Gelişmekte olan ülkelerdeki göç eğiliminin, benzer bir şekilde Türkiye’de de görüldüğü bilinmektedir. Özellikle 1950 yılından sonra kent nüfusunda yaşanan hızlı artışın en önemli nedeni kırdan kente göç olmuş ve günümüzde kentleşme oranı %70’lere yaklaşmıştır. Bu oranın, her ne kadar kırdan kente göç hızı azalmış da olsa, artacağı beklenmektedir.

Elli yıldan daha uzun bir süredir devam etmekte olan kırdan kente göç sürecinin ülke çapında yol açtığı iki temel sonuç bulunmaktadır:

---

* Bu makalede yalnızca kent nüfusundaki artışın karşılığı olarak kullanılmaktadır.

(1) Ekonomik üretim gücüne ve yeteneğine sahip nüfusun neredeyse tamamının terk etmiş olduğu, ülke ekonomisine hiçbir katkısı olmayan geniş kırsal alanlar ve (2) alabileceğinden çok daha fazla insan akınına uğramış, işsizliğin yaygınlaştığı, plansız yapılaşmanın doğal ve kültürel değerleri yıkıma uğrattığı, suç oranının arttığı kentler (Özdönmez vd., 1996). 1990 yılı saptamalarına göre yalnızca İstanbul'da 130 bin adet gecekondu (yasa dışı konut) bulunmaktadır. Bu durumun daha da çarpıcı yanı, bu gecekonduların 89 bininin devlet arazilerinde ve 13 bininin ise korunan alanlarda yer alıyor olmasıdır (Çetiner, 1991). Yine İstanbul'un yalnızca Anadolu Yakası'nda, 1973-1993 yılları arasında, yasal olmayan yapılaşmalar nedeniyle tahrip edilen ve daha sonra da orman sınırları dışarısına çıkarılan (2B) orman alanı miktarı 12 bin hektardır (Erdönmez, 1995). Açıkça görülmektedir ki, bugün ülke gündeminde ön plana çıkan ve çözüm bekleyen pek çok sorunun temelinde kırdan kente göç olgusu yatmaktadır.

Kırdan kente göçü önlemenin, hiç olmazsa kabul edilebilir bir düzeye indirmenin yolu kırsal kalkınma çalışmalarını başarıya ulaştırmaktır. Kırsal kalkınma, ülkemiz gündeminde, özellikle planlı döneme geçişin ardından, şu ya da bu biçimde yer edinmiş olmasına karşın, hiçbir zaman belirgin bir öncelik kazanmamış ve konuya gereken ciddiyet ve kararlılıkla yaklaşılmamıştır. Bu saptama AB Komisyonu tarafından son açıklanan ilerleme raporunda da açık biçimde yer almış ve "Ulusal kalkınma planı çerçevesinde başlangıç adımları atılmış olmakla birlikte kırsal kalkınmayla ilgili çok az ilerleme kaydedilmiştir. Henüz kapsamlı bir kırsal kalkınma stratejisi oluşturulamamıştır." ifadeleri kullanılmıştır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI ve YÖNTEM

Bu çalışma, ülkemizde bugüne kadar uygulamaya aktarılmış en kapsamlı kırsal kalkınma projesi olan Köykenti konu edinmektedir. Çalışmanın amacı 2000-2003 yılları arasında Ordu İli Mesudiye İlçesinde uygulanan Köykent Projesini olumlu ve olumsuz yanları ile çözümleyerek, bundan sonra geliştirilecek olan kırsal kalkınma çalışmalarına ışık tutmaktır. Elde edilen bulgular, temel olarak, Köykent Projesinin uygulama alanı olan Mesudiye'de yapılan gözlemlerin sonucudur. Projenin uygulanmaya başlandığı Eylül 2000 ile Nisan 2002 tarihleri arasında yöreye yapılan çeşitli araştırma gezilerinin ötesinde, Nisan 2002 ile Ağustos 2004 tarihleri arasında sürekli olarak Mesudiye'de kalınarak, yukarıda sözü edilen gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, ilgili kamu kuruluşlarının yöneticileri, yerel yöneticiler ve halkla yapılan yüzyüze görüşmeler, alan gezileri, Köykent ve Mesudiye Kurultaylarının izlenmesi ve Mesudiye dışında yaşayan Mesudiyeliler ile yüzyüze görüşmeler sayılabilir.

3. KÖYKENT YAKLAŞIMI

1960'lı yılların sonu ile 1970'li yıllar, belki de, kırsal kalkınma konusunun en yoğun biçimde ele alındığı dönemdir. Bu dönemde, iki temel kırsal kalkınma yaklaşımı ortaya atılmıştır: (1) Merkez Köyler, (2) Köykent.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planında ortaya atılan merkez köyler yaklaşımının özünde, dağınık yerleşim yapısı nedeniyle hizmet ulaştırmada ortaya çıkan sorunların merkez köyler seçilerek çözülmesi yatmaktadır. Böylelikle, bazı köyler merkez köy olarak seçilecek ve tüm temel hizmet yatırımları (sağlık, eğitim, iletişim vb.) bu köylerde gerçekleştirilecektir. Bu amaçla, ülkedeki yaklaşık 40 bin köyden 7 bini merkez köy olma özelliklerine sahip köy olarak saptanmıştır (DPT, 2000).

Köykent yaklaşımı ise, önce Cumhuriyet Halk Partisinin 1969 yılı seçim bildirgesinde yer almış, daha sonra da bu dönemde kurulan Köy İşleri Bakanlığı tarafından benimsenerek geliştirilmiştir. Bakanlığın 1973 yılında yayımladığı bir raporda, köykent yaklaşımının amacı üç madde halinde özetlenmiştir:

- (1)Az sayıda personel ve az yatırımla, en kısa zamanda kırsal kesim nüfusunun tüm gereksinmelerinin karşılanması,
- (2)Hızlı nüfus artışının ortaya çıkardığı fazla nüfusun bir bölümü ile işsiz nüfusun köylerde iş olanaklarına kavuşturulması,
- (3)Böylece, iş olanaklarına kavuşturulan kırsal nüfusun kentlere akımı sonucunda büyük kentler civarında oluşacak nüfus yığılmalarını engelleyerek, sağlıklı kentleşmenin sağlanması.

Merkez köyler yaklaşımı akılcı özellikler taşıyor olmasına karşın, kırsal kalkınmanın ekonomik boyutunu göz ardı etmiştir. Oysa, Türkiye'de kırsal sorunların nedenleri fiziki, sosyal ve ekonomik boyutlar içermektedir. Bunlardan herhangi birinin atlanması başarısızlığı doğurmaktadır (Güven, 1996). Buna karşılık, köykent yaklaşımı ekonomik boyutu da içine alarak, daha akılcı ve bütünsel bir yaklaşım niteliği göstermiştir.

Köykent yaklaşımı, o yıllarda biri Batı Karadeniz ve diğeri de Doğu Anadolu'da olmak üzere iki farklı yörede uygulanmaya başlanmış; ancak, dönemin toplumsal ve politik istikrarsızlıkları nedeniyle devam ettirilememiştir.

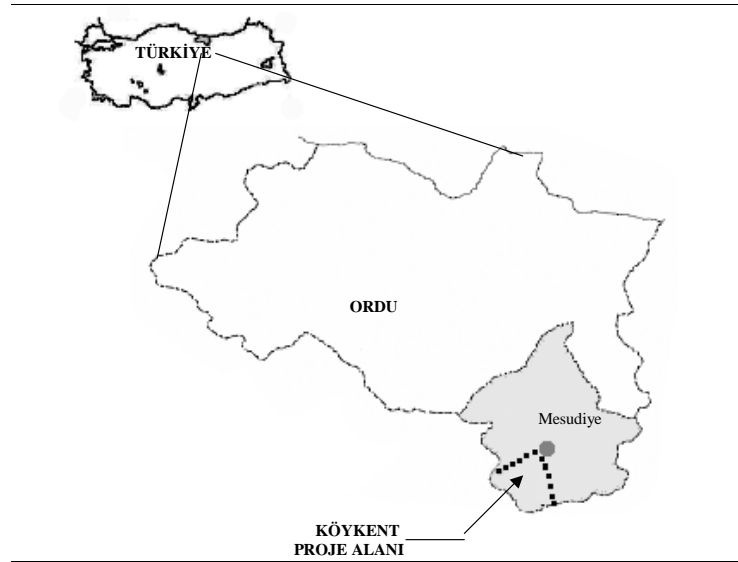
4. MESUDİYE KÖYKENT PROJESİ

4.1. Mesudiye Hakkında Genel Bilgiler

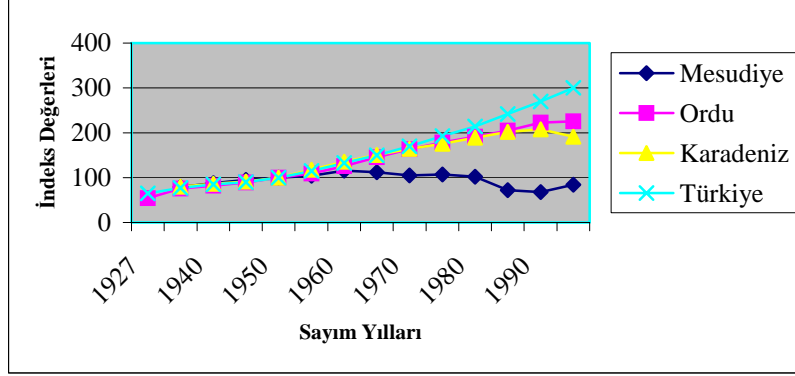
Ordu iline bağlı olan Mesudiye’de insan yerleşimlerinin tarihinin MÖ. 3000’li yıllara kadar uzandığına ilişkin bulgular bulunmaktadır. Yörede kurulan Meletios kenti (ilçe merkezinden geçen Melet nehrine adını vermiştir) MÖ.111-63 yılları arasında Pontus Devleti hakimiyetindedir.

Daha sonra yörenin Bizans hakimiyetine geçtiği, Türklerin yöreye ilk olarak 1142 yılında geldikleri ve yörenin Türk hakimiyetine geçtiği bilinmektedir (Baş, 1982). Yöre 1858 yılında Hamidiye adıyla ilçe statüsüne kavuşmuş ve II. Meşrutiyetten sonra Mesudiye adını almıştır.

Ordu il merkezine karayolu ile 120 km. uzakta olan Mesudiye ilçesi, ilin en güney ucunda bulunmakta ve Sivas ili ile sınır oluşturmaktadır (Şekil 1). 120 bin hektarlık arazi genişliği ile Ordu’nun en geniş ilçesi olan Mesudiye’nin ilçe merkezi rakımı 1050 m’dir. Engebeli ve dağlık bir yapı sergileyen ilçe arazisinin 43 bin hektarı (%36) orman, 30 bin hektarı (%25) otlak, 29 bin hektarı (%24) tarla tarımı, 12 bin hektarı (%10) bağ-bahçe tarımı ve 6 bin hektarı da (%5) diğer kullanımlara tahsis edilmiş durumdadır.

Şekil 1. Mesudiye ve Köykent Proje Alanının Coğrafi Konumu.

Şekil 2. Mesudiye’de Nüfus Değişimi (1950 yılı nüfus değerleri baz alınmıştır).

Ekonomik yapısı tamamıyla tarım-hayvancılık ve ormancılığa dayanan ilçede göç ve buna dayalı nüfus azalması özellikle 1960 yılından sonra kendini göstermiştir. Nüfusun mutlak değer olarak azalmaya başlaması 1960-65 arası döneme rastlamaktadır. Şekil 2’de ilçedeki nüfusun sayım yıllarına göre değişimi Ordu ili, Karadeniz bölgesi ve Türkiye geneli ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Grafikte de görülebileceği gibi, Mesudiye’deki nüfus azalması, bağlı olduğu Ordu ilinden ve Karadeniz bölgesinden çok daha şiddetlidir. Bu durum, yaşanan göçün boyutunu ortaya koymak açısından çarpıcı niteliktedir.

4.2. Köykent Projesi Uygulama Alanı Olarak Mesudiye’nin Seçilmesinin Nedeni

Mesudiye’nin Köykent projesi uygulama alanı olarak seçilmesinde çeşitli etkenlerin rol oynadığı düşünülebilir. Coğrafi ve ekonomik koşullar ile bunların bir sonucu olarak ortaya çıkan göç, bu açıdan ilk akla gelenlerdir. Ancak, benzer özelliklere sahip başka pek çok yörenin varlığı göz önünde bulundurulduğunda, bu ve buna benzer açıklamalar yetersiz kalmaktadır.

Bu konuda etkin olan ana nedeni anlayabilmek için, Köykent yaklaşımının temelinde yatan felsefeyi yeterince çözümlenmek gerekmektedir. Bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla açıklanacağı gibi, Köykent, kırsal kalkınmayı gerçekleştirebilmek için altyapıyla ilgili yetersizlikleri ortadan kaldırmayı, sosyal hizmet alanlarını geliştirmeyi ve ekonomik geçim kaynaklarını zenginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, diğer kırsal kalkınma yaklaşımlarıyla büyük ölçüde benzeşmektedir. Köykenti farklı kılan yan, sözü edilenleri gerçekleştirmek üzere kooperatifçiliği benimsemiş ve halk katılımını esas

almış olmasıdır. Bu ise dayanışmanın güçlü olduğu, örgütlenmeye açık bir toplumsal altyapının varlığını zorunlu kılmaktadır.

Her ne kadar, Anadolu “İmece” kültürüyle yoğrulmuş bir coğrafya da olsa, günümüzde toplumsal dayanışmanın bu en güzel örneğini ya da benzerlerini görmek çok da kolay değildir. Bu nedenle, Köykent gibi dayanışma ve örgütlülüğü temel alan bir yaklaşımın deneneceği uygulama alanının bu açıdan risk taşıması gerekmektedir.

Mesudiye, ülkemizdeki ilk ve hala –gerçek anlamda- tek halk kurultayı, gerçekleştiren ilçedir. Özünde imece kültürü yatan Mesudiye Kurultayı, 1991 yılından beri aralıksız olarak toplanmakta, serbest kürsü yoluyla sorunlar tartışılmakta, çözüm önerileri geliştirilmekte ve benimsenen çözüm yollarını hayata geçirmek üzere yöntemler geliştirmektedir. Kurultay, her yıl Temmuz ayının ilk cumartesi günü çağrısız ve davetsiz olarak toplanmaktadır. Kurultaya yalnızca Mesudiye’de yaşayanlar değil, ülkenin dört bir yanından Mesudiyeliler katılmaktadır. Tamamıyla sivil bir örgütlenme olan Mesudiye Kurultayı, toplumsal dayanışmanın ve örgütlülüğün en güzel örneklerinden birini sergileyerek 15 yıldır ilçenin sorunlarına çözüm aramaktadır. Kurultay aracılığıyla ilçenin irili ufaklı pek çok sorununa çözüm üretilmiş ve üretilmeye devam etmektedir. Kurultayın ilçeye kazandırdığı en önemli eserlerden birisi, kuşku yok ki, Mesudiye Gelişme Planı (MEGEP)’dir. Mesudiye, ülkemizin kendi öz kaynaklarıyla ve sivil inisiyatifiyle gelişme planını hazırlatmış tek ilçesidir. Plan, Köykent projesi ilçede uygulanmaya başlamadan ve hatta konusu dahi olmadan önce, 2000 yılında Türkiye Kalkınma Vakfı uzmanlarına hazırlattırılmış ve bir kitap olarak yayımlanmıştır (TKV, 2000). Söz konusu planı uygulamaya sokmak üzere, planda önerildiği üzere, Mesudiye Gelişme Vakfı (MEGEV) kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır.

Özet olarak belirtmek gerekirse, Mesudiye sahip olduğu örgütlü ve dayanışmacı toplumsal yapısıyla, sivil-demokratik kalkınma arayışlarıyla ve Mesudiye Kurultayıyla, bu konuda çalışanların çok daha önceden dikkatini çekmiş bir ilçedir. Ancak, ülke çapında tanınması ve gündeme gelmesi Köykent projesi aracılığıyla olmuştur. Bu projenin uygulama alanı olarak seçilmesinde ise, az gelişmiş bir Anadolu kasabası olmaktan daha çok, yukarıda belirtilen özellikleri etkin rol oynamıştır.

4.3. Köykent Projesi

Köykent yaklaşımı ile ilgili genel bilgiler yukarıda kısaca aktarılmıştır. Bu yaklaşımın bütüncül bir kırsal kalkınma projesi şeklinde Mesudiye’de hayata geçirilmesi için dönemin Başbakanı olan Bülent Ecevit tarafından talimat verilmiş ve Başbakanlık Müsteşarlığı koordinasyonunda çalışmalar başlatılmıştır. İlçe Kaymakamı

başkanlığındaki bir ekip tarafından önce projenin ilçedeki uygulama alanı seçilmiş ve daha sonra proje şekillendirilmiştir. 3 belde ve 57 köyü bulunan ilçede projenin uygulama alanı olarak Çavdar köyü merkezli 9 köyden oluşan bir grup seçilmiştir (Harita 1). Proje dokümanlarda, proje alanı olarak bu yörenin seçilmesinin gerekçeleri şöyle sıralanmaktadır:

-Grup merkezi köyün belirlenmesi kolay ve gerçekçidir. Grup merkezi olarak seçilen Çavdar köyü, nüfusu, altyapısı, merkezi konumu açısından uygunluk göstermektedir.

-Nüfus yoğunluğu fazla olmasına karşın, grup köylerinde gelir düzeyi ilçe ortalamasından düşüktür.

-Bütün köyler aynı havzada yer almakta, çoğunluğu aynı yol güzergahında bulunmakta ve köyler arasında ulaşım ve iletişim olanağı bulunmaktadır.

-Altyapı yatırımlarının ve sosyal hizmetlerin çok kısa sürede ve düşük maliyetle tamamlanması olanaklıdır.

-Grup köyler katılımcılığa ve kooperatifçilik açısından örgütlü davranışa açıktır.

-Değişik köylerde kurulması öngörülen sosyal, kültürel ve ekonomik amaçlı tesislerden grup köyleri rahatlıkla yararlanabilecektir.

-Seçilen köyler genellikle toplu yerleşim kültürü olan köyler olup, köylerde hızlı bir konutlaşma süreci yaşanmaktadır.

-Grup köyler arasında sosyal gerilimler bulunmayıp, sosyal dayanışma güçlüdür.

-Grup köyleri benzer üretim koşullarına ve potansiyeline sahip olup, ortak tarımsal girişim olanaklıdır.

Seçilen Çavdar grubu köylerinin özelliklerini temel alarak, yaklaşık bir ay gibi kısa bir sürede hazırlanan proje 2 Eylül 2000 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır. Projenin amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak olanaklıdır (Başa, 2000):

-Doğal, sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak belirli köy kümelerinin oluşturulması,

-Bu küme içerisinde yer alan köyler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanarak, köye götürülecek temel hizmetlerin planlı bir şekilde ulaştırılması,

-Daha sağlıklı bir yerleşim düzeninin oluşturulması,

-Köylülerin yerlerinden olmaksızın kentlerdeki olanaklara ve uygarlık nimetlerine kavuşturulması,

-Halen köylerde yaşayan ve köyelerine geri dönecek olan insanlara yeni ve alternatif iş olanakları yaratmak yoluyla yoğun göçün tersine çevrilmesi,

-Yapılacak öncü yatırımlarla atıl durumda bulunan kaynakların bölge ve ülke ekonomisine kazandırılması,

-Halk katılımının sağlanması ve böylelikle projeye demokratik işlerlik kazandırılması.

Köykent projesi 3 ana bölüm ve bunların alt başlıklarından oluşmaktadır. Bunlar,

(1) Temel Altyapı Hizmetlerinin Tamamlanması

-Grup köyelerinin yol (tesviye, onarım, stabilize, asfalt yapımı), içme suyu, kanalizasyon, sulama ve köy sosyal tesislerinin yapımı.

-Köy elektrik trafolarının ve elektrik şebekelerinin yenilenmesi.

-Yaylalara elektrik hattı çekilmesi.

-Köylerin haberleşme sorunlarının çözülmesi, köylere fiberoptik kablo döşenmesi, telefon santraline jeneratör konulması ve cep telefonlarının çalışmasının sağlanması.

(2) Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmetlerin Sağlanması

-Sekiz derslikli ilköğretim okulu ve lojman yapımı.

-İlçe merkezine öğrenme merkezi açılması.

-Endüstri Meslek Lisesine ek derslik ve lojman yapımı.

-Köy okullarının onarılması.

-Geliştirilmiş sağlık ocağı açılması, lojman yapımı, ambulans görevlendirilmesi, ecza dolabı açılması.

-Kültür ve Sanat Evi yapımı.

-Gezici kütüphane görevlendirilmesi.

-Tribünlü futbol sahası, voleybol ve basketbol sahaları yapımı.

-Her çeşit yaş grubuna hizmet edecek toplum merkezi açılması.

-Çocuk parkları ve aile çay bahçesi yapılması.

-Cami ve mezarlıkların çevre düzenlemelerinin yapılması.

-Jandarma Karakolu açılması.

(3) Ekonomik Kalkınmaya Yönelik Hizmetlerin Gerçekleştirilmesi

-Bütün köylülerin üye olduğu tarımsal kalkınma kooperatifinin kurulması, kooperatif aracılığı ile ortaklar mülkiyetinde damızlık sığır yetiştiriciliği, besi sığırcılığı, arıcılık projelerin gerçekleştirilmesi.

-Ferdî krediler aracılığıyla damızlık boğa, seracılık, meyvecilik, süt ürünleri ve koyunculuk projelerinin uygulanması.

-Mera ıslahı çalışmalarının yapılması.

-Orman yollarının bakım ve onarımı, ormancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi.

-Köykent Ormanı tesisi ve ağaçlandırma çalışmaları.

-Av turizminin başlatılması, orman içi dinlenme tesislerinin yapımı.

-ORKÖY kredileri ile hayvancılığın desteklenmesi.

-Kooperatife kullanılacak kredi aracılığıyla orman ürünleri işleme ve değerlendirme tesisi yapımı.

-Bölgenin eko-turizm faaliyetlerine açılması.

-Doğa ve kültür tanıtım turu güzergahına yörenin alınması, ilçenin tanıtımının yapılması.

-İlçe merkezine 30 işyeri kapasiteli küçük sanayi sitesi yapılması.

-Pazar yeri düzenlemesi.

-Gönüllü kuruluşların kalkınma faaliyetlerine katılımının sağlanması.

Köykent, her ne kadar merkezi idarenin geliştirdiği bir yaklaşımsa da, proje yönetimi tamamıyla yerel idare ve halk katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Proje yönetim organları "Köykent Proje Yönetim Organları ve Görevlerine İlişkin Yönerge"de Köykent Başkanlığı, Köykent Yürütme Kurulu ve Köykent Kurultayı olarak sıralanmıştır.

Köykent proje yönetim organlarından Köykent Başkanlığı, ilçe kaymakamı ile köykent köylerinin muhtarları arasından seçilen bir başkan yardımcısından oluşmaktadır. Başkanlığın görevi, Köykent Yürütme Kurulu ve Köykent Kurultayının aldığı kararları uygulamaktır. Köykent Yürütme Kurulu, ilçe kaymakamı başkanlığında köykent köylerinin muhtarlarının tamamından ve kooperatif başkanından oluşmaktadır. Bu kurulun görevleri, Köykent Başkanlığının Köykent Kurultayına sunacağı çalışma programı ve faaliyet raporlarının hazırlanması, Köykent Başkanlığının yaptığı iş ve işlemlerin gözden geçirilmesi, yapılacak işlerin planlanması ve programlanması, bunların uygulanmasında ve önceliklerin saptanmasında yardımcı olunmasıdır.

Köykent Kurultayı, grup köyleri oluşturan köylerdeki kayıtlı seçmenlerin tamamından meydana gelmektedir. Kurultay, yönergeye göre, başka bir tarih bildirilmediği takdirde, birincisi Mayıs ikincisi Ekim ayının ikinci pazar günü olmak üzere yılda iki kez çağrısız olarak toplanmaktadır. Kurultayın görevi, bir önceki dönemde yapılan çalışmaların değerlendirilmesi ile çalışma programlarının oluşturulmasında Yürütme Kurulu ile Başkanlığa önerilerde bulunulmasıdır. Köykent Kurultayına isteyenler gözlemci üye sıfatıyla katılabilmektedirler. Bunların dışında, proje kapsamında bir bilimsel danışma kurulu kurulmuş ve ayrıca gönüllü kuruluşların katılımına olanak tanınmıştır.

5. KÖYKENT PROJESİNİN SONUÇLARI

Köykent Projesinin öngördüğü çalışmaların çok büyük bir bölümü 2003 yılı içerisinde tamamlanmıştır. Bu çalışmaların bir kısmında (özellikle ekonomik kalkınmaya yönelik olanlarda) bazı yetersizlikler bulunsa da, genel olarak planlanan çalışmaların önemli bölümünün tamamlandığını söylemek hatalı olmayacaktır. Proje çalışmaları sonunda ortaya çıkan sonuçları, proje amaçlarıyla ilişkiye getirerek, aşağıdaki gibi özetlemek olanaklıdır:

-Doğal, sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak ilçe bazında belirli köy grupları oluşturulmuş ve bunlardan Çavdar köyü merkezli grup üzerinde Köykent Projesi uygulanmıştır.

-Grup köyleri arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanması konusunda zaman zaman sıkıntıların yaşandığı gözlenmiştir. Buna karşın, temel hizmetlerin grup köyelerine ulaştırılmasında başarı sağlanmıştır.

-Daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sonucunu elde etmek, kuşkusuz kısa vadede olanaklı değildir. Ancak, bunu sağlamak için gerekli adımlar atılmıştır (kadastronun tamamlanması; yol, içme suyu, kanalizasyon gibi temel altyapı gereksinmelerinin karşılanması vb.).

-Kırsal kesime kentin tüm altyapısal ve sosyo-kültürel özelliklerini taşımak olanak dışıdır. Buna karşın, sağlık, eğitim, ulaşım, kitle iletişim ve kültürel gereksinimler gibi konularda, grup köyleri için eskisine göre çok büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

-Alternatif iş olanakları yaratmak açısından projenin büyük ölçüde başarısız olduğu söylenebilir. Bu amaca yönelik olarak hedeflenenlerin önemli bir bölümü (av turizmi ve ekoturizmin geliştirilmesi, mera ıslah çalışmaları, küçük sanayi sitesinin kurulması, ilçe tanıtımının yapılması ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği vb.) gerçekleştirilememiştir. Buna karşılık, hayvancılık ve tarıma yönelik ferdi kredilendirme çalışmaları yapılmış; ORKÖY kredisi ile orman ürünleri işleme tesisi kurulmuştur.

Ne var ki, ileride daha ayrıntılı açıklanacağı üzere, yer seçimi ve işletmecilik gibi bazı sıkıntılar nedeniyle, tesisin beklenen ekonomik etkiyi yaratamadığı gözlenmektedir. Diğer yandan, göçün tersine çevrilmesi konusunda ne derece başarı sağlandığını anlayabilmek için bir süre daha beklenmesi gerekecektir. Ancak, Erdönmez (2003) tarafından Mesudiye’de ve Mesudiye dışında yaşayan Mesudiyeliler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre;

(1) Proje kapsamındaki köylerde yaşayanların kente göç eğiliminde diğer köylerde yaşayanlara göre anlamlı bir düşüklük bulunduğu,

(2) Projenin uygulandığı köy grubundan kentlere göçen Mesudiyelilerde diğer gruplardan göçen Mesudiyelilere göre daha fazla bir geri dönme eğiliminin bulunduğu saptanmıştır. Ancak, bu eğilimlerin zaman geçtikçe değişebileceği olasılığı da gözden uzak tutulmamalıdır.

-Proje kapsamında, öncü yatırım niteliği açısından yalnızca yukarıda sözü edilen orman ürünleri işleme tesisi gerçekleştirilmiştir. Buna karşılık, yapılan çeşitli çalışmalarla yörenin yüksek bir potansiyel taşıdığı ortaya konulan eko-turizm ve hayvancılık gibi alanlarda herhangi bir girişimde bulunulmamıştır.

-Proje yönetim organlarından biri olan Köykent Kurultayı, halk katılımına projede ne derece önem verildiğinin açık bir göstergesidir. Ancak, yine ileride ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, katılımın tek yönlü olması ve kadınların katılımının sağlanamaması gibi sıkıntılar aşılanamıştır.

6. KÖYKENT PROJESİNİN OLUMLU ve OLUMSUZ YANLARI

Her şeyden önce, Mesudiye’de uygulanan Köykent Projesinin bir pilot proje olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Bu projeden tam anlamıyla bir başarı elde etmek beklenmemekte; projenin hangi alanlarda başarılı ve hangi alanlarda başarısız olduğuna bakılarak, bundan sonra uygulanacak benzer projeler için veri elde edilmesi ve bu projelerin başarısının garanti altına alınması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, Mesudiye Köykent Projesinin olumlu olduğu kadar olumsuz yanlarının da bulunması kaçınılmazdır.

6.1. Olumlu Yanlar

Öncelikle, Köykent yaklaşımının doğru temeller üzerine oturduğunu söylemek gerekir. Yaklaşımın temelinde kırsal sorunlara duyarsız kalmamak, plansızca gerçekleşen ve hem kırsal alanda hem de kentsel alanda ciddi sorunlara yol açan göçün önüne geçmek ya da kabul edilebilir boyutlara çekmek; böylelikle her iki kesimi de yaşanılır hale

getirerek sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan gelişmiş bir toplumsal yapının çekirdeğini oluşturmak yatmaktadır. Bunun aksi, yıllardır izlenen olumsuz sürece izleyici kalmak, müdahale edememek, rasyonel davranmamak anlamına gelir. Eğer Köykent Projesi ve projeleri, Köykent yaklaşımının oluşturulduğu yıllarda uygulanarak ülkemiz geneline yayılabileseydi, bugün yaşadığımız pek çok sorunun ortaya çıkmamış olması ihtimal dahilinde olurdu.

Bu yaklaşımın ışığında ortaya çıkan Mesudiye Köykent Projesi, çok geniş bir coğrafi alanı kapsayan bütün ilçede uygulanmak yerine yalnızca bir köy grubunu hedeflemekle doğru bir strateji belirlemiştir. Her bir gruptaki köylerin coğrafi, ekonomik ve sosyal açılardan birbirlerine benzer özellikler taşıması, proje kapsamında atılacak adımları kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır.

Ayrıca, proje tasarımında kırsal kalkınmanın üç temel ayağı sayılan fiziksel altyapı, sosyal hizmetler ve ekonomik kalkınmanın bütüncül bir şekilde kapsanmış olması, projenin bir diğer olumlu yanıdır. Böylelikle, kendi içerisinde yeterli ve dengeli bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yine, projede halk katılımının benimsenmesi ve bunu sağlayacak yönetsel mekanizmanın oluşturulması da oldukça önemlidir. Böylelikle, yöre halkına geleceğiyle ilgili söz söyleme hakkı tanınmış, karar alma mekanizmalarında aktif katılımı, projeye demokratik işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu yolla, proje uygulamasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlık ve çatışmaların başlangıç aşamasında önüne geçilmiştir.

Öte yandan, kooperatifçilik ilkesini benimseyen proje, toplumsal dayanışma ile kalkınmanın daha hızlı ve güçlü olacağı anlayışını yaşama geçirmeye çalışmıştır. Böylelikle, bundan sonraki çalışmalar için de ışık tutucu bir çizgi belirlemiştir.

Proje uygulamalarından kaynaklanan küçük bazı olumsuzluklara karşın, fiziksel altyapı yetersizliklerinin giderilmesinde ve sosyal hizmetlerin grup köylere dağıtımında yüksek düzeyde bir başarı sağlanmıştır.

6.2. Olumsuz Yanlar

Daha önce de belirtildiği gibi, Köykent yaklaşımı doğru temeller üzerine oturmaktadır. Ancak, böyle bir yaklaşıma dayalı olarak hazırlanan bir projenin beklenen başarıyı sağlayabilmesi için, projelendirme aşamasında her bir detayın ayrıntılarıyla gözden geçirildiği bir titizlik gösterilmesi gerekir. Bu ise, alan seçiminden proje bileşenlerine kadar pek çok konu için incelemeler yapılmasını zorunlu

kılar ki, zaman, bütün bunların yapılabilmesi için en çok gereksinim duyulan faktördür. Oysa, Mesudiye Köykent Projesi, merkezi idarenin de etkisiyle, 1 ay gibi kısa bir sürede hazırlanmış ve doğal olarak pek çok konuda yetersiz bir bilgi altyapısına dayanmıştır.

Yukarıda ifade edilen yetersizliğin en belirgin sonuçlarından birisi, proje uygulama alanının seçimindeki başarısızlıkta kendini göstermiştir. Çavdar köyü merkezli grubun seçilmesindeki etkili olan faktörler yukarıda belirtilmiştir. Ancak, bu gerekçelerin çok büyük bir bölümünün diğer köy grupları için de geçerli olduğu dikkate alınmamıştır. Öyle görünmektedir ki, bu seçimde asıl etkili olan faktör, söz konusu köy grubunun sosyal ve ekonomik nitelikler açısından diğerlerine oranla daha düşük bir düzeyde bulunuyor olmasıdır. Bu durum, ilk bakışta geçerli bir gerekçe olarak görünebilir. Oysa, diğer köy grupları ile benzer doğal koşullar içeriyor olmasına karşın, sosyal ve ekonomik açıdan daha düşük bir noktada bulunmanın nedenlerinin irdelenmesi gerekmektedir. Bu irdeleme sonucunda görülecektir ki, Çavdar grubunda toplumsal dayanışma, birlikte üretme ve sorun çözme kapasitesi projenin beklenen sonuçları doğurması açısından arzulanan ölçüde bulunmamaktadır.

Sözü edilen kapasitenin yetersizliğinden dolayıdır ki, projenin temellerinden biri olan katılımcılık ilkesi tek boyutlu kalmıştır. Gerçekten de, yöre halkı karar alma mekanizmalarında katılım hakkını kullanmış; ancak, uygulama, sorun çözme ve proje çalışmalarına kendinden bir şeyler katma konusunda geri planda kalarak, bunların tamamının devlet tarafından yapılmasını beklemiştir. Şu bir gerçektir ki, hiçbir kırsal kalkınma projesi yalnızca devlet kaynaklarına ve devlet kuruluşlarının çalışmalarına dayanarak başarıya ulaşamaz. Bunlar, yalnızca tarlaya ekilen tohumlar gibidir. Onları köklendirmek, yeşertmek, büyütme ve ürün almak halkın çalışmalarına bağlıdır. Yapılan gözlemler, seçilen köy grubunda yaşayan halkın bu konuda yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılım açısından görülen bir diğer eksiklik ise, kadınların görüşlerinin karar alma mekanizmalarına doğrudan doğruya yansıtılmamış olmasıdır. Gözlemci sıfatıyla yer aldığımız Köykent Kurultaylarında kadın katılımcıların bulunmadığı saptanmıştır.

Öte yandan, kırsal kalkınmanın üç temel ayağından biri olan ekonomik kalkınmaya ilişkin bazı çalışmalar yapılmış da olsa, halkın ekonomik girdi kaynaklarını kısa ya da orta vadede olumlu yönde etkileyecek köklü çözümler üretilmemiştir. Bu yönde lokomotif bir sektör saptaması yapılmamış; bu sektöre yönelik yoğun ve halkın geneline kapsayan yatırımlar gerçekleştirilmemiş; eğitim, bilgilendirme, kredilendirme ve pazarlamaya ilişkin sorunlara çözümler üretilmemiştir. Tarım ve hayvancılığa yönelik olarak dağıtılan bireysel kredilerin

beklenen etkiyi yapmadığı geçmişte defalarca ortaya konulmuş olmasına karşın, bu yöntem yine denenmiştir. Ayrıca, ORKÖY kredisiyle kurulan orman ürünleri işleme tesisi, yer seçimindeki yanlışlıktan temel altyapı gereksinimelerindeki olanaksızlıklara, teknik donanım planlaması hatalarından pazarlama sorunlarına kadar pek çok çözümü zor konuyla kooperatif yönetimine bırakılmıştır. Kooperatifçilik konusunda hiçbir bilgi birikimi ve deneyimi bulunmayan köy muhtarlarından oluşan kooperatif yönetiminin bu sorunları çözerek yöreye ekonomik canlılık getirmesi beklenmiştir. Türkiye'deki kooperatiflerin genelinde görünen işletmeciliğe ilişkin sorunlar burada da karşımıza çıkmış ve tesis kapanmak zorunda kalmıştır.

Projenin olumsuz yanlarından bir diğeri de, gerek yerel ve gerekse ulusal düzeyde gereken desteği sağlayamamış olmasıdır. Proje amaçları ve bileşenleri konusunda yeterli tanıtım yapılamamış; Dünya Bankası gibi uluslararası bir kuruluşun ilgisi projeye yönelmiş olmasına karşın, bu ilgi ulusal düzeyde sağlanamamıştır. Gönüllü kuruluşların desteğinin sağlanması ve bilimsel araştırmaların gerçekleştirilmesi noktasında da eksiklikler bulunmaktadır. Kuşkusuz, bu eksiklikler yalnızca proje kaynaklı değildir. Gönüllü kuruluşların ve bilim topluluğunun ilgisizliği de ayrıca belirtilmelidir.

Daha önce de değinildiği gibi, proje tamamıyla devlet kaynaklarından finanse edilmiş ve yine çeşitli devlet kuruluşlarının çalışmalarından meydana gelmiştir. Ancak, bu çalışmaları gerçekleştiren devlet kuruluşlarının temsilcilerinin projeye inanmamış oldukları gözlenmiştir. Dolayısıyla, proje devlet hiyerarşisi içerisinde adeta bir yük olarak görülmüştür. Hem bunun hem de ulusal düzeyde destek ve ilgi eksikliğinin önüne geçebilmek için, proje bileşenleri içerisinde planlı bir halkla ilişkiler çalışmasının da bulunması gerekliliği açıkça görülmektedir.

Proje kapsamındaki bütün yatırımlar grup köyleri sınırlarında kalmıştır. Buna karşılık, ilçe merkezindeki pek çok sorun, ilçe merkezinin proje uygulama alanı dışında olması nedeniyle, görmezden gelinmiştir. Bu durum, proje uygulama alanında ne derece başarı sağlanırsa sağlansın, ilçe merkezindeki sorunlar giderilmeden proje amaçlarına ulaşmanın olanaksızlığını gözler önüne sermiştir.

7. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Ülkemizin kırsal alanlarındaki sorunların kapsamı ve niteliği ile bu sorunların çözümü için yapılması gerekenler uzun yıllardır çeşitli yollarla dile getirilmiş durumdadır. Ne var ki, çözüm yollarını hayata geçirmek konusunda başarı sağlandığını söylemek olanaklı değildir. Bu durumun

en önemli nedeni, kuşku yok ki, kırsal kalkınmanın hiçbir zaman gerçekçi ve içten bir ulusal politika haline gelmemiş olmasıdır.

Günümüzden yaklaşık 35 yıl önce ortaya atılan kırsal kalkınma yaklaşımlarından biri olan Köykentin, 2000 yılında Ordu ili Mesudiye ilçesinde uygulanmaya başlanması yukarıdaki olumsuz yargının değişme olasılığını ortaya çıkaran bir umut yaratmıştır. Pilot proje niteliği taşıyan Mesudiye Köykent Projesi, Köykent yaklaşımının içerdiği sağlam temeller üzerinde şekillenmiş; ancak, ilk olmasının yarattığı bazı olumsuzlukları, olumlu yanlarıyla birlikte beraberinde getirmiştir. Bir pilot projenin, olumlu ve olumsuz yanları bir arada taşıyor olması son derece doğal karşılanmalıdır. Önemli olan, hem olumlu hem de olumsuz yanların sağlıklı bir şekilde saptamasının yapılarak, daha sonraki projelere yansımalarının sağlanmasıdır. Mesudiye Köykent Projesi bu saptamaların yapılabilmesi açısından son derece yararlı olmuş ve kendisinden beklenen görevi yerine getirmiştir. Ancak, ne yazık ki, bu projeye ulusal düzeyde gösterilen ilgi, olması gerekenin çok altında kalmıştır. Saptanıldığı kadarıyla, projeyi incelemeye değer gören çeşitli ilgi gruplarından yerli temsilciler, yalnızca Dünya Bankasının projeyi incelemek üzere gönderdiği uzman heyetlerinden daha azdır. Bu durum, ülkemizde kırsal kalkınma konusuna verilen –ya da verilmeyen- önemin de açık bir göstergesi niteliğindedir. Mesudiye Köykent Projesinin sağladığı deneyim ve bilgi birikimi, bir sonraki hükümetin konuya yönelik -ülkemiz için olağan sayılabilecek- ilgisizliği nedeniyle boşa gitmiş gibi görünmektedir. Üstelik, Köykent yaklaşımını ve Mesudiye’de uygulanan projeyi işlenmeye değer bulan Dünya Bankasının sağlamış olduğu kurumsal ve finansal desteğe karşın.

Özet olarak belirtmek gerekir ki, Mesudiye Köykent Projesi, olumlu ve olumsuz yanlarıyla, ülkemizdeki kır-kent ilişkilerinin ve dengesizliğinin yeniden gözden geçirilmesi için önemli bir fırsat yaratmıştır. Ne var ki, ülkemiz, merkezi yönetimden araştırmacılarına gönüllü kuruluşlarından yerel yöneticilerine kadar, ele geçirilen bu fırsatı değerlendirememiş görünmektedir.

KAYNAKLAR

- Baş, M., 1982. Mesudiye Tarihi, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı. Kardeşler Matbaası, İstanbul, 319 sf.
- Başa, Ş., 2000. Ordu Mesudiye İlçesi Çavdar ve Yöresi Köyleri Köykent Projesi (Yayımlanmamış Rapor).
- Çetiner, A., 1991. İstanbul’da Yerleşim Sorunları ve Gecekondular Alanları. İstanbul’un Çevre Sorunları ve Çözüm Yolları (Ed. D. Orhon). İTO Yayın No.:1991-11, 258-265.

KÖYKENT: OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİYLE BİR KIRSAL KALKINMA ...

- Deller, S. C., 1995. Economic Impact of Retirement Migration. *Economic Development Quarterly*, 9, 25-38.
- DPT, 2000. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara, 73 sf.
- Erdönmez, C., 1995. İstanbul'da Orman Suçları ve Orman Azalması. KTÜ 1. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi. Bildiriler, 3. Cilt (Orman Mühendisliği), Trabzon, 210-216.
- Erdönmez, C., 2003. İç Göç Veren Yörelerde Kırsal Kalkınma Çalışmalarının Geliştirilmesi Olanakları. İ.Ü. Araştırma Fonu Proje Raporu. Proje No. 1482/28082000 (Yayımlanmamış).
- Güven, S., 1996. Türkiye'de Sosyal Sorunlar ve Sosyal politikalar. Ezgi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 456 sf.
- Henderson, V., 2002. Urbanization in Developing Countries. *The World Bank Research Observer*, 17, 89-112.
- Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A., Ekizoğlu, A. 1996. Ormancılık Politikası. İ.Ü. Orman Fakültesi Yayın No.: 435/3968, İstanbul, 417 sf.
- TKV, 2000. Mesudiye İlçesi Gelişme Planı (MEGEP). İsmat Matbaacılık, Ankara, 294 sf.
- UNCHS (United Nations Centre for Human Settlements), 1996a. *The Human Settlements Conditions of the World's Urban Poor*. Nairobi, 215 sf.
- UNCHS, 1996b. *An Urbanizing World: Global Report on Human Settlements 1996*. Oxford University Press, 316 sf.
- Wegren, S. K., 1995. Rural Migration and Agrarian Reform in Russia: A Research Note. *Europe-Asia Studies*, 47, 877-888.